

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ АВІАЦІЙНИЙ
УНІВЕРСИТЕТ
ФАКУЛЬТЕТ ЛІНГВІСТИКИ
ТА СОЦІАЛЬНИХ КОМУНІКАЦІЙ

ТЕЗИ

III Міжнародної науково-практичної конференції
**«ПСИХОЛОГІЯ СВІДОМОСТІ: ТЕОРІЯ І ПРАКТИКА
НАУКОВИХ ДОСЛІДЖЕНЬ»**

21 листопада 2019 року

Київ, Україна

*****

MINISTRY OF EDUCATION AND SCIENCE OF UKRAINE
NATIONAL AVIATION UNIVERSITY
FACULTY OF LINGUISTICS
AND SOCIAL COMMUNICATIONS

THESES

International Scientific and Practical Conference

**PSYCHOLOGY OF CONSCIOUSNESS: THEORY AND
PRACTICE OF SCIENTIFIC RESEARCHES**

November 21, 2019

Kiev, Ukraine

УДК159.922(082)
ББК 88.3я43
П 86

*Рекомендовано до друку Вченою Радою Факультету лінгвістики та соціальних комунікацій, Національний авіаційний університет.
(протокол №7 від 13.11. 2019 р.)*

Редакційна колегія:

Семиченко В.А. д.психол.н., професор, професор кафедри педагогіки та психології професійної освіти Національного авіаційного університету; Помиткіна Л.В., доктор психологічних наук, професор, завідувач кафедри авіаційної психології Національного авіаційного університету; Калмикова Л.О. д.психол.н., професор, завідувач кафедри психології і педагогіки дошкільної освіти ПХДПУ ім. Григорія Сковороди; Данилюк І.В. д.психол.н., професор, декан факультету психології Київського національного університету імені Тараса Шевченка; Лозова О.М. д.психол.н., професор, завідувач кафедри практичної психології Інституту людини Київського університету ім. Бориса Грінченка; Козеснік Ернст, доктор технічних наук, професор Технічного університету Відень, Австрія; Роменкова В.А. професор факультету соціальних наук Ризька Академія педагогіки і управління освітою.

Психологія свідомості: теорія і практика наукових досліджень – 2019:

Тези III міжнародної науково-практичної конференції (21 листопада 2019 року, м. Київ) / Відп. ред. О.В. Дробот; Національний авіаційний університет, Факультет лінгвістики та соціальних комунікацій – м. Київ, 2019. – 207 с.

У збірнику подано тези доповідей учасників III Міжнародної науково-практичної конференції «**Психологія свідомості: теорія і практика наукових досліджень**» яка відбулася в українському науковому та міжнародному просторі з означеної проблематики.

В сборнике представлены тезисы докладов участников III Международной научно-практической конференции «Психология сознания: теория и практика научных исследований», которая состоялась в научном пространстве Украины по означеной проблематике.

The abstracts of the participants of the III International scientific and practical conference are presented in the collection Conference "Psychology of Consciousness: Theory and Practice of Scientific Research" which It was held in the Ukrainian scientific space on the identified issues.

УДК 159.922(082)
ББК 88.3я43
П 86

© Національний авіаційний університет,
Факультет лінгвістики
та соціальних комунікацій
Київ, 2019

*ПСИХОЛОГІЯ СВІДОМОСТІ: ТЕОРІЯ І ПРАКТИКА НАУКОВИХ
ДОСЛІДЖЕНЬ – 2019*

ЗМІСТ

**1. Теоретико-методологічні проблеми свідомості як предмета
психологічних досліджень**

Каліщук С.М. МОДЕЛЬ КООРДИНАТНОЇ ПЛОЩИНИ ПСИХОЛОГІЧНИХ
ДОСЛІДЖЕНЬ СВІДОМОСТІ ОСОБИСТОСТІ..... 11

Kalishchuk S.M. MODEL OF THE COORDINATE AREA OF PSYCHOLOGICAL
RESEARCH OF PERSONALITY CONSCIOUSNESS

Лозова О.М. ЗНАЧЕННЯ СВО-СМИСЛОВА ПРИРОДА КОНЦЕПТУАЛЬНОЇ
СИСТЕМИ ІНДИВІДА..... 16

Lozova O. M. SEMANTIC NATURE OF THE CONCEPTUAL SYSTEM OF THE
INDIVIDUAL

Семиченко В.А. ОСОБЛИВОСТІ ПСИХОЛОГІЗОВАНОЇ СВІДОМОСТІ
ОСОБИСТОСТІ..... 21

Semychenko. V.A. PARTICULARITIES OF PERSONALITY'S PSYCHOLOGIZED
CONSCIOUSNESS

Стельмашук Х.Р. ІНДИВІДУАЛЬНІ ОСОБЛИВОСТІ ЯК СКЛАДОВА
ПРОЦЕСУ ПРИЙНЯТТЯ РІШЕНЬ СУБ'ЄКТАМИ ПІДПРИЄМНИЦЬКОЇ
ДІЯЛЬНОСТІ..... 26

Stelmashchuk Kh. R. INDIVIDUAL PECULIARITIES IN THE DECISION-
MAKING PROCESS BY MEMBERS OF THE BUSINESS COMMUNITY

**2. Психологія свідомості: правові, етнічні, професійні, релігійні,
регуляторні та інші аспекти**

Барановська Л.В. РОЗВИТОК НАЦІОНАЛЬНО-ЕТНІЧНОЇ СВІДОМОСТІ
МАЙБУТНІХ ПРАКТИЧНИХ ПСИХОЛОГІВ У ПРОЦЕСІ ПРОФЕСІЙНОЇ
ПІДГОТОВКИ В МАГІСТРАТУРІ..... 31

Zuev I.O. FOCUS OF PERSONAL COMMUNICATION OF GRADUATES WITH DIFFERENT REPRESENTATIVE SYSTEMS

4. Когнітивні аспекти соціалізації та самовизначення особистості

Бочелюк В.Й. ВПЛИВ ЗАСОБІВ МАСОВОЇ КОМУНІКАЦІЇ НА СВІДОМІСТЬ ОСОБИСТОСТІ.....	91
Bocheliuk V.I. THE IMPACT OF MASS MEDIA ON PERSONALITY AWARENESS	
Грабовська С.Л. Лаба І.Д. КОГНІТИВНІ МЕХАНІЗМИ ПОСТАНОВКИ ЖИТТЄВИХ ЗАВДАНЬ.....	95
Hrabovska S. L. Laba I.D. COGNITIVE MECHANISMS OF SETTING LIFE TASKS	
Дарійчук О. П., Дробот О. В. КОГНІТИВНА ПСИХОЛОГІЯ І ПСИХОСЕМАНТИКА: ІСТОРІЯ ТА ВЗАЄМОЗВ'ЯЗОК СТАНОВЛЕННЯ.....	101
Dariichuk O., Drobot O. COGNITIVE PSYCHOLOGY AND PSYCHOSEMANTICS: HISTORY AND INTERRELATIONSHIP OF FORMATION	
Панов М.С. ПРОФЕСІЙНА СВІДОМІСТЬ В ПАРАДИГМІ РЕАДАПТАЦІЇ ОСОБИСТОСТІ.....	106
Panov N.S. PROFESSIONAL AWARENESS IN THE PARADIGM OF THE PERSONAL READAPTATION	
5. <u>Види свідомості, методи та методики дослідження</u>	
Дидковський С.В. ПОНЯТИЕ ТРАНСФОРМИРУЮЩЕГО СОЗНАНИЯ.....	110
Didkovskiy S.V. THE CONCEPT OF TRANSFORMING CONSCIOUSNESS	
Дробот О. В., Максименко Н. М., Фаргушна С.О. СПРЯМОВАНИЙ АСОЦІАТИВНИЙ ЕКСПЕРИМЕНТ: ПРАКТИКА ЗАСТОСУВАННЯ У ПСИХОЛОГІЧНОМУ ДОСЛІДЖЕННІ СВІДОМОСТІ.....	115

Лозова О.М.

доктор психологічних наук, професор,
завідувач кафедри практичної психології,

Київський університет імені Бориса Грінченка, м. Київ, Україна

ЗНАЧЕННЯ ВО-СМИСЛОВА ПРИРОДА КОНЦЕПТУАЛЬНОЇ СИСТЕМИ ІНДИВІДА

Анотація. Розглянуто структуру концептуальної системи індивіда в аспекті значень і смислів мовної свідомості. Концептуальну систему потрактовано як систему інтерпретації поняття, в якій задіяно і механізм синтезу і трансформації інформації про об'єкт.

Lozova O. M. SEMANTIC NATURE OF THE CONCEPTUAL SYSTEM OF THE INDIVIDUAL

Abstract. The structure of the conceptual system of the individual with regards to the meanings in linguistic consciousness was analyzed. Conceptual system is considered as a system of interpretation of concepts that involves the mechanism of synthesis and transformation of information regarding an object.

Метою даного дослідження є теоретичний аналіз репрезентації понять на рівні глибинної семантики мовної свідомості людини. Таку репрезентацію можливо розглядати з різних точок зору і в різних аспектах. Ми підходимо до проблеми з точки зору смислу імені (зовнішнього слова).

Широко відома теза О.М. Леонтьєва: «Значення – це те, що стало надбанням моєї свідомості (...) узагальнене відображення дійсності, вироблене людством і зафіксоване у формі поняття, знання або навіть у формі вміння як узагальненого образу дії, норми поведінки» (Леонтьєв, 1981 : 299). Однак значення не охоплюють собою всіх форм репрезентації дійсності: згідно з Л.С. Виготським, думка, що вимагає втілення – суб'єктивна, тобто вона включає в себе, окрім тіла і значення знака, ще й мотиви, наміри, потреби мовця (Виготский, 1999). Таким «суб'єктивізмом думки» виступає смисл. «Смисл – це та сторона свідомості індивіда, яка визначається його власними життєвими відношеннями» (Леонтьєв, 1966 : 34).

У живому мовленні, в тому випадку, якщо означуване поняття задається безпосередньо, можна говорити про реалізацію саме значення поняття. На думку Г. Фреге, смисл є способом, яким денотат задається висловом, його іменем (за Карнап, 2000 : 187). Якщо ж ім'я представляє свій денотат у певному ракурсі його змісту, ми отримуємо різні форми його інтерпретації на підставі особистісних смислів комунікантів, тобто різні концепти поняття. Таким чином, смисл, у нашому розумінні, характеризується як фактор, що визначає вибір тих чи інших аспектів поняття в якості змісту слова-номінанти.

В дещо іншому плані смислова функція опосередкування постає в концепції Є.К. Войшвилло, який визначає смисл як ланку, що зв'язує ім'я з предметом (Войшвилло, 2019 : 33). Таке трактування видається нам дещо контраверсійним щодо однієї з закономірностей процесу відображення: відображення не може існувати без відображуваного, але відображуване існує незалежно від того, що відображає. Розмістивши смисл між «ім'ям» і «предметом», Є.К. Войшвилло, як нам уявляється, порушив автономію останнього. «Смисл» у цій концепції збігається за змістом із поняттям «значення», і тільки в цьому сенсі імена виконують функцію представників предметів у розумових і комунікативних процесах.

На наш погляд, смисл не пов'язує безпосередньо реалії з їх іменами, а репрезентує реалії свідомості і бере участь у вербалізації поняття, тобто пов'язує поняття з його іменем. Цієї ж думки дотримується і Р.Й. Павільоніс, кажучи про те, що нами сприймаються, пізнаються лише ті об'єкти, які ми здатні «схопити» за допомогою смислів, що містяться в нашій концептуальній системі. По суті, цей процес – спосіб інтерпретації об'єктів, їх особистісного осмислення (Павилёнис, 1983 : 383).

Отже, в мовній свідомості значення з'єднуються з уже сформованими знаками та існують у вигляді ідеальних сутностей, частково вже звільнених від їх словесної оболонки. Як спосіб інтерпретації значень на рівні смислів, концепти є одночасно результатом і передумовою розуміння дійсності.

З точки зору психології свідомості, концепт не зводиться ані до «слова» в розумінні лінгвістичної семантики, ані до «поняття» в гносеологічному значенні. Існують такі об'єднання на концептуальному рівні, які не мають явного позначення в мові. Дійсно, індивідуальний практичний досвід людини багатший, ніж система засвоєних нею словесних значень і категорій. Саме діяльність особистості створює передумови для творчості у продукуванні й використанні смислів. Тут дуже показовою є думка О.М. Леонт'єва про те, що не світ образів, а образ світу регулює і спрямовує діяльність людини (Леонт'єв, 1986), в тому числі й мовленнєво-мисленнєву діяльність.

Поняття, що сприймається, заломлюється в так званій концептуальній системі носія мови, в якій воно набуває можливість свого повного осмислення індивідом та можливість мати для останнього значущий смисл. Концепти безперервно пропускаються крізь призму особистісного досвіду, отриманого людиною в ході предметно-практичної та пізнавальної діяльності. В концептуальній системі суб'єкта багато концептів знаходять своє поле асоціацій і конотацій, назване семантичним простором (Петренко, 2005) та категоріальним простором (Шмельов, 1983). У мовленнєво-мисленнєвих актах активізується та чи інша частина цього поля, і мовець оперує концептами вже як особистісними смислами. Суб'єктивність мовленнєвого мислення припускає асоціації між відносно віддаленими концептами, що покладає основу для мовленнєвої творчості.

Говорячи про внутрішню психологічну репрезентацію системи понять, дослідники оперують термінами «інформаційний тезаурус», «суб'єктивний словник», «ментальна енциклопедія», вкладаючи в них приблизно рівний зміст – це модель світу в людській свідомості, основна структура, яка дозволяє людині орієнтуватися в навколишній дійсності, базується на знаннях індивіда про значення слів, зв'язки між ними і правила їх вживання. Звертає на себе увагу різниця в підходах до поняття. Так, ментальна енциклопедія являє собою когнітивний, а суб'єктивний словник – мовний аспект мовленнєво-мисленнєвої діяльності. Як контраргумент тотожності між системою знань про світ і

суб'єктивним словником можна навести дані афазіології, коли індивіди, з різних причин позбавлені можливості володіння мовленням, залишалися орієнтованими у світі. Іншими словами, відсутність здатності продукувати мову не є достатньою підставою для нівелювання або редукції системи знань про світ (Лурия, 2009 : 34). Крім того, дані трактування описують результат процесуального боку мовленнєво-мисленнєвої діяльності, але не зачіпають проблему утворення й модифікації концептуальної системи.

Найбільш чітко визначеним і широко вживаним є термін «концептуальна система» з наукового доробку Р.Й. Павільоніса (Павилёнис, 1983 : 73). Концептуальна система – це «результат того, як свідомість сприймає і відображає структуру світу, з яким безпосередньо взаємодіє. Це рівень репрезентації, на якому співвідноситься інформація, принесена мовою, з інформацією інших перцептивних систем» (Павилёнис, 1983 : 300). Ця «організована сукупність поняттєвих елементів» складається з різнорідних компонентів: так, поняттєвий компонент (концепт) – одиниця семантики, а слово – структурна одиниця мови.

Як бачимо, в цій інтерпретації концепт – це частина поняття, сполучна ланка між лінгвістичною та естралінгвістичною інформацією про світ. Концептуальна система, в розумінні Р.Й. Павільоніса, є ословленою, тобто смислове і знакове в ній єдині, в силу чого система здатна співвідносити переважно знакову інформацію мови і переважно смисловий зміст індивідуальної свідомості. При цьому залишається не зовсім ясним характер цієї репрезентації: трактування Р.Й. Павільоніса залишає свободу припускати за концептом асоціативну функцію.

На наш погляд, привласнення знання про об'єкт, осмислення його змісту відбувається в момент синтезу і трансформації інформації про об'єкт, тобто в процесі інтерпретації останнього. Узагальнюються ті характеристики об'єкта, які здатна охопити концептуальна система реципієнта. Трансформації підлягає зовнішня (словесна, іменна) сторона поняття, яка переходить у внутрішню (змістову, смислову). У разі вже наявного досвіду взаємодії з даними або

подібними концептами трансформація відбувається автоматично, без труднощів. Нове ж поняття концептуальна система інтерпретує, узагальнюючи концепти вже засвоєних понять, більш-менш віддалених одна від одної, – тобто метафорично.

Отже, концептуальна система – це не сукупність правил вживання мовних виразів і не звід енциклопедичних знань про світ, а система взаємозалежної інтерпретації, що відображає пізнавальний досвід індивіда найрізноманітніших рівнів і в різних аспектах пізнання: найбільш абстрактні концепти в такій системі розміщуються поряд з концептами, що відображають буденний досвід – як частини однієї концептуальної системи.

Література

1. Леонтьев, А.Н. Проблемы развития психики: монография. 4-е издание. Москва : Издательство Московского университета, 1981. 584 с.
2. Выготский, Л.С. Мышление и речь. Изд. 5, испр. Москва: Лабиринт.1999. 352 с.
3. Леонтьев, А.А. Языкознание и психология. Москва: Наука, 1966.80с.
4. Карнап, Р. Значение и необходимость: исследование по семантике и модальной логике. Биробиджан: Тривиум, 2000. 380 с.
5. Войшвилло, Е.К. Понятие как форма мышления: Логико-гносеологический анализ. Москва : Либроком, 2019. 238 с.
6. Павилёнис, Р. И. Проблема смысла. Современный логико-философский анализ языка. Москва : Мысль, 1983. 286 с.
7. Леонтьев, А. Н. К психологии образа. *Вестник МГУ. Сер. 14. Психология*. 1986. № 3. С. 72–76.
8. Петренко, В. Ф. Основы психосемантики. 2-е изд., доп. Санкт-Петербург : Питер, 2005. 480 с.
9. Шмелёв, А. Г. Введение в экспериментальную психосемантику: теоретико-методологические основания и психодиагностические возможности. Москва : МГУ, 1983. 158 с.

10. Лурия, А. Р. Основные проблемы нейролингвистики. Изд. 3-е. Москва : URSS, 2009. 256 с.

Семиченко В.А.

доктор психологічних наук, професор, професор кафедри педагогіки та психології професійної освіти Національного авіаційного університету,
м. Київ, Україна

ОСОБЛИВОСТІ ПСИХОЛОГІЗОВАНОЇ СВІДОМОСТІ ОСОБИСТОСТІ

Анотація. Розглядаються особливості засвоєння людиною психології не лише як сукупності наукових знань, а як перебудови свідомості, яка передбачає зміну ракурсів розгляду подій життєдіяльності. Вводиться поняття психологізованої свідомості як якісно відмінного від побутового, нелінійного засобу організації взаємодії з іншими людьми, наводяться критерії, конкретизуються відмінності між непсихологізованою і психологізованою свідомістю.

Semychenko. V.A. PARTICULARITIES OF PERSONALITY'S PSYCHOLOGIZED CONSCIOUSNESS

Abstract. Particularities of digesting psychology by a person as not only the entirety of scientific knowledge but also restructuring of consciousness that envisages the change of angles of view at vital events are considered. The notion of psychologized consciousness as a nonlinear instrument (fundamentally different from its everyday counterpart) of organizing interaction with other people is introduced, criteria are cited, and the differences between non-psychologized and psychologized consciousness are concretized.

Швидкі зміни, що відбуваються у сучасному суспільстві, обумовлюють зростання значущості психології як галузі наукових знань, що безпосередньо пов'язана з людським життям. Разом з тим не викликає заперечення складність засвоєння і використання психологічних знань. Адже однією з актуальних методологічних проблем сьогодення є визнання